

סקירה קצרה מתולדות המחבר

הרה"ח ר' שמואל גרונם אסתרמן¹

אחד ומיוחד מבין הדמויות הבולטות ב„תומכי תמימים“ בלויבאוויטש בימי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היה המשפיע ר' שמואל גרונם אסתרמן, ה„מעצב־האמן“ של תלמידי הישיבה, ששמו נשתרש ונטבע בפי כל: „ר' גרונם“.

מעטים הם הפרטים הביוגרפיים הידועים אודות ר' גרונם. כשם ששנת לידתו לוטה בערפל², כך גם תולדות חייו הפרטיים והמשפחה בה גדל³. פרטים רבים על קורותיו נודעו, אגב אורחא, דרך מעשיותיו אודות דמויות נערצות שהשפיעו עליו בצעירותו ותיאור אוירתה של הסביבה החסידית בזעמבין („זשעבין“) פלך מינסק, עיר מולדתו, שבתוכם היו שזורות כמה מחוויותיו האישיות בצעירותו. דביקותו בחסידות נספגה בדמו של ר' גרונם עם כל נשימה ונשימה שנשם בזעמבין. כבר בצעירותו הספיק למלא כרסו בלימוד החסידות ובדרכה כתלמידו המובהק של רב העיר ומורה ההוראה שלה הגאון ר' אברהם לנדא⁴, אחריו היה כרוך, וממנו קיבל את רוב תורתו וידיעותיו המופלגות בחסידות. ר' אברהם'קע זשעבינער, כפי שהיה

(1) נלקטה ונערכה ע"י הרה"ח מנחם מענדל שי' קסטל, בספר „מעשה חשב“ לזכרו של הרה"ח ר' שאול ברוק ע"ה.

(2) כיום לא נותרו אלא השערות בעלמא: ר' ישראל דזייקאבסאן מציין כי בפטירתו בחורף של שנת תרפ"א (בקרעמענטשוג בזמן הרעב) היה ר' גרונם בן ס"א שנה וא"כ נולד בשנת תר"כ (זכרון לבני ישראל עמ' לא הע' נט). אך ראה בתורת חב"ד – ספר התניא (ביבליוגרפיה) עמ' 184 הע' 1 ששנת לידתו המשוערת היא שנת תרי"ג (ע"פ השערת תלמידו ר' רפאל הכהן ע"ה).

(3) ברשימותיו של הרה"ח ר' יוחנן גורדון נכתב שר' יעקב – אביו של ר' גרונם – היה „שוחט עופות בגלילות מאלע רוסיה“, ופעם אחת בשנת תרי"ח הזכיר לפני החסיד רבי הלל מפאריטש (שהזמן לשם בחודשי הקיץ) את קרובתו שלא נפקדה בילדים, וזכה לברכתו שבשנת תר"כ – המרמזת ל„כתר“ שממנו נפקדים עקרות – תיפקד קרובתו, וכך הווה (הסיפור מופיע גם בשמועות וסיפורים (לר' רפאל נחמן הכהן) ח"ג עמ' 231).

(4) אודותיו: ראה חסידים הראשונים ח"ב עמ' 15-8.

נודע לכל, הכיר וידע כי רב טוב צפון באברך מופלא זה אשר נטפל ונמשך אחריו בחבלי עבותות, והרעיף עליו תורה וחסידות.

לפני שקבל על עצמו את עול הרבנות, עסק ר' אברהם לנדא במסחר עצים. רק לאחר שירד מנכסיו בריגא והיה משולל פרנסה, הוכרח לקבל את עול הרבנות בזעמבין⁵. כאשר הוצעה לו משרת הרבנות בעיר, הודיע לתושבים המקומיים כי בנוהג שבעולם שבעלי-הבתים בוחנים את הרב ותוהים על קנקנו האם אמנם ראוי הוא לאיצטלת הרבנות בעירם. אולם רוח אחרת עמו, וברצונו לבחון בעצמו את התושבים טרם יקבל על שכמו את עול הרבנות. ר' אברהם ביקש אפוא לשוחח עם כל אחד מבני הקהילה ביחידות.

האברך האחרון עמו שוחח נמנה בין עניי העיר והוא עסק לפרנסתו בשמירת גינות ופרדסים. האברך הצעיר העיד על עצמו כי הגה בעיון בספרים לקוטי תורה ואמרי בינה והוא בקי בהם בעל פה, אולם נותרו לו כמה ענינים מוקשים שניקרו בו והעסיקו את רעיונותיו. הלה הביע את תקוותו כי לאחר שהרב יקבל על עצמו את עול הרבנות במקום, ישטח בפניו את קשייו והוא לבטח יבהיר לו את הדברים לאשורם. אחר-כך קרא הרב לעסקני העיר והודיע להם, כי שיחותיו עם בני העיר אכזבו אותו במידה כה רבה, עד כי איבדה המשרה את חינה בעיניו וגמר אומר למשוך את ידו ממנה לאלתר. רק משאלתו של האברך האחרון המתיקה את אכזבתו, ובעקבותיה גמלה בלבו ההחלטה להעתר למשאלתם ולהשאר כרב מורה הוראה בעירם. זו היתה ההתוודעות הראשונה של הרב עם האברך השומר – ר' גרונם אסתרמן – שנותר מני אז כרוך ודבוק ברבה הדגול של זעמבין.

לאחר נישואיו בגיל צעיר היה ר' גרונם עני מדוכא, ואת פרנסתו מצא, כאמור, משמירה על הגינות והפרדסים שבסביבה ועל בית הרחיים העירוני⁶. מכיון שלא היה לו פנס ללמוד לאורו בלילות, היה

(5) בסיפורי הרה"ח רא"ס יודאסין ע"ה (שבסו"ס הלקח והלבוב ח"ב עמ' רה) מובא כי ר' אברהם מזעמבין אמר שבחייו בכה פעמיים בלבד, הפעם הראשונה היתה לאחר שנאבד כל דכושו בריגא ואז נצטווה ע"י אדמו"ר מהר"ש להיות רב בעיר זעמבין, ובכה על שנעשה רב.

(6) בהלקח והלבוב שם עמ' רז מסופר כי ר' גרונם גירש את אשתו הראשונה לאחר
printed from Otzar Hahochma www.otzar.org

הוגה בכתבי החסידות לאחר רדת החשיכה ברחובה של עיר לאור הלבנה, שכן לא היה ביכולתו להוציא מעות על נרות להאיר, ומאוחר יותר לקה במאור עיניו.

בלילות שבת הארוכים של עונת החורף, נהגו אנשי זעמבין להחפז לסעוד את סעודת השבת בשעה מוקדמת, לאחר שהקדישו את הלילה הקודם ללימוד בבית הכנסת המקומי, ולפיכך מיהרו לעלות על יצועם בליל שבת לאחר הסעודה. באחת השבתות התעורר ר' גרונם משנתו בליל שבת ומכיון שלא היה לו שעון בביתו, צעד לבית הכנסת וגילה כי השעה אחת-עשרה לפני חצות הלילה. התיישב אפוא ושקע בלימוד ענין מצות האמנת אלקות במשך כל הלילה עד אור הבוקר. לאחר הלימוד – כך העיד על עצמו – ריחפו לנגד עיניו אותיות המאמר עד כי זכה להארה מיוחדת והונח אצלו ענין ה"אחדות". בשעת הבוקר, כאשר החלו בעלי-בתים המשכימים קום להתקבץ בבית הכנסת לתפילת שחרית, השתומם ר' גרונם עד כי הוכרח להזכיר לעצמו אשר ישנה עיירה קטנה וזעמבין שמה, ובה מתגורר יהודי ששמו בערע חיים'ס או יעקב אברמיל'ס וכן דמויות נוספות מבני העיירה שהופיעו באותה שעה בבית הכנסת לתפילת השחר.⁷

בתקופה מאוחרת יותר, בעודו מלמד נערים באחד הכפרים, הקדיש ר' גרונם את כל עיתותיו ללימוד מעמיק בספר דרך חיים לאדמו"ר האמצעי – הספר היחידי שהיה באמתחתו באותה עת – עד אשר נאלץ לאור השלכותיו ארוכות-הטווח של הלימוד לסלק עצמו מעיון בספר זה כליל. חומרת הענינים שנתבארו בספר מוסרי זה – הכולל "דברי כבושין שכובשין לבו של אדם ומקרבים לאביו שבשמים בתשובה שלימה בתשובה עילאה ותשובה תתאה" (כמבואר בשער הספר) – המיטה עליו מרירות כה גדולה שעטפה את נפשו עד שהביאתו לבכי תמרורים מאין הפוגות. השפעתם של הדברים נותרה בו למשך תקופה ארוכה, וכל אימת שניגש לארון הספרים בביתו

ט"ו שנות נישואין בהם לא זכה לפרי בטן ובתקופה זו עבד ברחיים. לאחר מכן נישא בשנית ונולדו לו ילדיו, ואז נעשה מלמד תשב"ר בעיר זעמבין.

(7) מרשימותיו של ר' יוחנן גורדון ע"ה. וראה רשימות דברים לר"י חיתריק

(מהדורת תשס"ט) עמ' 265.

והבחין בכריכתו האדומה של הדרך חיים מבצבצת מארון הספרים, היה לבו נשבר בקרבו, ולא נחה דעתו עד אשר הצניע את הספר מאחורי שאר הספרים בארוננו. לאחר זמן־מה כאשר נגלה הספר וצד את עיניו, נתנו את הדרך חיים לכורך הספרים שיכרוך אותו מחדש בכריכה שונה שאינה מוכרת לו. בעטיים של נסיבות אלו, הדיר ר' גרונם עצמו מלימוד בספר זה ומשך ממנו את ידו. אף לבקשותיו החוזרות ונשנות של אדמו"ר הרשב"ב שהאיץ בו ללמוד עם מחונכיו מתוך ספר זה נאלץ לסרב. „כל מה שיורה לי הרבי ללמוד עם התלמידים – אלמד עמם, פרט לדרך חיים" התנצל בפניו.⁸

את עבודת חייו בחינוך התחיל ר' גרונם כמלמד נערים בעירו זעמבין, לשם נשלחו נערים ממקומות שונים ללמוד תחת פיקוחו והדרכתו במסגרת ישיבת „תומכי תמימים" שפעלה בעיירה זו בין השנים תרנ"ח – תרס"ה.⁹ הדי הצלחתו הגיעו להנהלת הישיבה בליובאוויטש, ולאחר פטירת המשפיע הרשב"ץ, נקרא ר' גרונם לתפוס את מקומו, שכן ראו בו דמות הראויה לעמוד השכם והערב לנגד עיניהם של תלמידי הישיבה. ביחד עם קבוצה ממחונכיו בזעמבין העתיק ר' גרונם את מקומו לליובאוויטש, או אז החלה התנוצצות חדשה בחייו והוא הרחיב גבולו בתלמידים.

באחת הפעמים סיפר ר' גרונם לתלמידיו אפיזודה מאלפת ורב־לקח מימיו כמלמד בזעמבין: בימי ראש־חודש ובכל יומא דפגרא, נהג ר' גרונם לנסוע למקום מושבו של החסיד הנערץ עליו, ר' שמואל דובער ליפקין מבאריסוב (הרשד"ם)¹⁰, להתרועע עמו מספר שעות,

(8) מרשימות הנ"ל (ומוסיף הכותב לציין את אשר שמע מפיו של המשפיע הזקן ר' מיכאל בלינער שלמד פעם את המאמר ד"ה „אני לדודי" בלקוטי־תורה מתוך התעוררות הלב, עד כי נמנע מלעיין במאמר זה במשך שבע שנים!).

(9) אודות פעולתו והשפעתו על התלמידים מסופר ב„רשימת היומן" עמ' רמה: „[התלמידים] הבאים אז – הדור הא' – נמסרו לגרונם, שגם הוא למד באחת הקבוצות הנ"ל [שסידר הצ"צ], כי ה' עוד מחסידי הצ"צ. [הי'] איש מסודר ובעל פעולה. [התלמידים] נמסרו לגרונם על משך שנה אחת, וכעבור זמן זה, אי אפשר הי' להכירם, כי נשתנו תכלית שינוי. עם [התלמידים] הנ"ל למד דא"ח. פעמיים בשבוע – [הי' עורך] פארבריינגען. [לפעמים הי' מתוועד] כל הלילה, כל היום".

(10) אודותיו בהרחבה ראה ברשימת דברי ימי חייו שנדפסה בקובץ „התמים" חוברת חמישית ע' צט [רסב, א] ואילך, וכן בספר חסידים הראשונים ח"א ע' 179-188. אוצר סיפורי חב"ד ח"ז ע' 185 ואילך.

ולעת ערב נחפז לשוב לעירו זעמבין. את נסיעותיו אלו ערך עם בעלי
עגלה מקומיים שנסעו בקביעות בכל יום מזעמבין לבאריסוב ובשעת
ערב חזרו לזעמבין. באחת הפעמים שהופיע ר' גרונם בבאריסוב, אמר
לו ר' שמואל בער: „אם תבוא אלי בלילה אשמיע לך אימרה שלא
שמעו אֶזְנִיךָ מעולם!“ לשמע הדברים חש ר' גרונם צער עמוק, שכן
השתהותו בבאריסוב לאחר נסיעתם של בעלי העגלה בחזרה לעירו –
תבוא על חשבון הלימוד עם תלמידיו הצעירים בזעמבין ביום המחרת.
ברם, כל דבר-חסידות חדש יקר היה ללבו של ר' גרונם, ובכגון דא
תאוותם של חסידים אינה יודעת גבולות. ובכן, נשאר ר' גרונם
בבאריסוב על מנת לשמוע את המרגניתא שהבטיחו ר' שמואל בער.

לאחר רדת החשיכה, גברה השתוקקותו של ר' גרונם והתעצמה.
והנה אך כשנכנס בצל קורתו, הפטיר ר' שמואל בער לעברו בפנים
חתומות ללא כחל וסרק: „הער זיך איין גרונם! איך האָב זיך מיישב
געווען איך זאָל דיר דעם ענין ניט זאָגן!“ – „הקשב גרונם, נמלכתי
בדעתי והחלטתי שאותו הענין שהבטחתי לומר – לא אגיד!“ סתם
ולא ביאר את פשר התפנית המפתיעה שחלה בגישתו. בספרו זאת
לתלמידיו, גילה ר' גרונם כי באותה שעה הרגיש כאילו נשפך על
ראשו קיתון של רותחין; יום של לימוד עם תלמידיו בזעמבין ירד
לטמיון, ושום דבר-חסידות חדש לא קיבל בבאריסוב. כאשר הרהר
בכך, מיהר ר' גרונם להתנחם כי החוויה המייסרת בביתו של ר'
שמואל בער – שהנחילה לו באותה שעה תחושת החמצה ומפח נפש
– פקחה את עיניו ובעקבותיה זכה להבנה חדשה. „שתיקתו התמוהה
של ר' שמואל בער לימדה אותי יסוד מאלף – למדתי כיצד ראוי
לייקר אימרה חסידית. שיעור מעין זה נשאר עמי לנצח“ סיים ר'
גרונם את סיפורו.

פרט לאותה הזדמנות חריגה בה מנע ממנו ר' שמואל בער דברי
חסידות, זכה המלמד הצעיר מזעמבין להתבשם ולספוג מרוחו של
החסיד הדגול היושב בבאריסוב שרעיונותיו העשירו את רוחו ונפשו.
ר' שמואל בער שהיה בר־דעת נפלא והצטיין בהבנת החסידות, לא

11) מרשימותיו של הרה"ח ר' יוחנן גורדון ע"ה. בלקוטי סיפורים (פרלוב) עמ'
שמב [בהוצאת תשס"ב ע' תעזתעח] מובא סיפור זה בנוסח אחר, ומסקנתו של ר'
גרונם כי „חסידות אוכל לשמוע בבאריסאוו אבל התועדות פארבריינגען הי' אצל הר"ר
אברהם ז"ל (מזעמבין)“, עיי"ש.

זכה מעולם לשמוע דא"ח מפי אדמו"ר האמצעי¹² – כפי שסיפר ר' גרונם לתלמידיו – ומכל־מקום למד כל ימיו את דרושי החסידות שלו והתעצם עמם במידה כה רבה, עד כי ידע והרגיש היכן השתעל הרבי או עשה תנועה אחרת. אף ר' גרונם נקט במטבע לשונו של ר' שמואל בער אודות עצמו: „אף־על־פי שלא זכיתי להכיר את אדמו"ר הצמח צדק, מכל מקום למדתי בהתמדה את דרושיו, עד כי הכרתי בהם היכן השתעל הרבי או עשה תנועה כלשהי!"¹³.

כל המצוי אצל זכרונותיהם של תלמידי ישיבת ליובאוויטש, יווכח לראות כי חשיבות מיוחדת נודעת להשפעתו הברוכה של ר' גרונם שנטע במחונכיו את יסודות החסידות ותביעותיה, וכן העניק להם בטוב טעם ודעת מידה גדושה של עוז רוח ו„תוקף בחסידות". בלתי אפשרי להעריך במדויק את מלוא היקף השפעתו על התלמידים אשר קבלו ממנו את רוב חכמתם בתורת הדא"ח, שכן היו סדורים אצלו היטב כל עניני החסידות וסוגיותיה, ולא הניח דבר גדול וקטן בתורת החסידות שלא ביררם יפה יפה. כמה משנות חייו היו גדושות חולי בעיניו, כאמור, מרוב יגיעתו ועמלו לילות כימים בתורת החסידות.

במשך שעות רבות ביום היה ר' גרונם עטוף בטלית ומוכתר בתפילין כשהוא שקוע ודבוק בחסידות פרי עבודה ויגיעה. זולת היותו בעל הבנה מעמיקה בתורת החסידות, היה עובד ה' במדה מופלגת¹⁴.

(12) אמנם מרשימת דברי ימיו שנדפסה ב„התמים" (חוברת ה' ע' קב [קא, ב]) מסופר באריכות על היכרותו עם אדמו"ר האמצעי וכניסתו להיכל קדשו, עיי"ש.
(13) מרשימות הרה"ח ר' יוחנן גורדון ע"ה הנ"ל. בכמה מקורות מתואר ר' גרונם כחסיד אדמו"ר הצמח צדק (שנסתלק בשנת תרכ"ו), ראה גם לעיל הערה 9, והוא פלא. אודות שנת לידתו המשווערת ראה לעיל הערה 2. בסיפורים הנדפסים מופיעות עובדות מעט סותרות בענין זה, אך יש לציין כי בין הסיפורים הרבים מספור של ר' גרונם, לא מצינו – כמדומה – אפילו סיפור אחד שהוא מספר מאשר ראה או שמע בעצמו אצל הצ"צ.

(14) את ההתייחסות המקובלת אמנם לדמותו מוצאים אנו בדברי תלמידו המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן ע"ה באחת משיחותיו עם חניכיו: „כמו שיש סובב כל עלמין וממלא כל עלמין, כך גם בלימוד הדא"ח ישנו מקיף ופנימי. אם הוא עוסק בעבודה אזי זה חודר בפנימיות, אבל בלי עבודה זה רק בדרך מקיף. ואפילו בדרך מקיף זה מוכרח לפעול, דלא כל החסידים היו בעלי עבודה אפילו אצל אדמוה"ז, ובכל זאת הם נקראים חסידים. הם למדו חסידות וחשבו חסידות, כמו ר' שמואל גרונם שהוא

מרבית הביאורים בספר התניא המצויים בידינו, פריעטם של תלמידיו ותלמידי תלמידיו, מיוסדים על ביאוריו של ר' גרונם בסדר לימוד תניא בליובאוויטש¹⁵. „ביאוריו על התניא” – כותב תלמידו הרב שמריהו ששונקין בזכרונותיו – „היו מופלאים מאד, דקדק מאד בדברי התניא, ממש היה סופר אותיותיו. כיון שכל עניני החסידות היו סדורים אצלו, לכן מצא ביאורים מתאימים לכל דקדוקיו. ועוד הצטיין בביאוריו כי דבריו היו מנויים וספורים ובאותן האותיות שביאר בפעם הראשונה כך – באותיות אלו ממש – ביאר בכל פעם, ולכן קל היה לתלמידים לחזור על דבריו. האמת ניתנה להאמר כי בלי ביאוריו היה התניא אצלנו כספר החתום, כי ממש האיר עינינו בתניא”¹⁶.

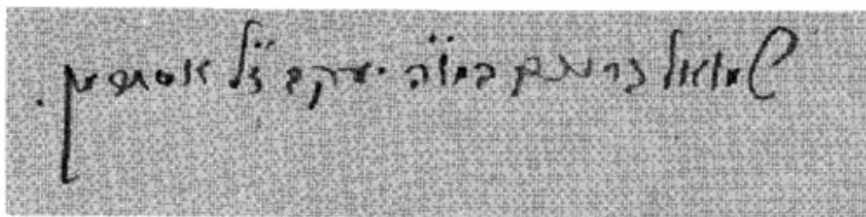
כשרון מיוחד ומצוין היה לו לצייר את נשיאי וחסידי חב”ד לדורותיהם בצבעים חיים, כאילו עומדים הם חיים לפנינו. היה מצייר את גדולתם בתורת הנגלה והחסידות, שיחם והגיגם, דביקותם והתקשרותם ברבם, והעמקתם הנפלאה בדברי החסידות. בכל התוועדות היה בוחר לו נקודה מסוימת, ועל קוטב נקודה זו היה ממשיך כל שעות ההתוועדות לבארה ולהסבירה. כי נהירין היו לו דברי ימי רבותינו והחסידים המצוינים שבכל דור ודור, והכל היה

לא היה „עובד”. ובכל זאת היה חסיד, והבנתו היתה מסוג אחר וכן גם המדות שלו היו מסוג אחר, זהו ע”י חסידות ואפילו בדרך מקיף כיון שחסידות אפילו בלי עבודה חייבת לפעול, אלא בדרך מקיף .. ” (מתוך רשימת אחד מתלמידיו שנדפסה בתשורה, ח’ אדר תשנ”ט).

15) שלל ביאוריו הנדפסים של המשפיע ר' גרונם מפורטים בספר התניא – ביבליוגרפיה (כפ”ח תשמ”ב) עמ’ 184-185.

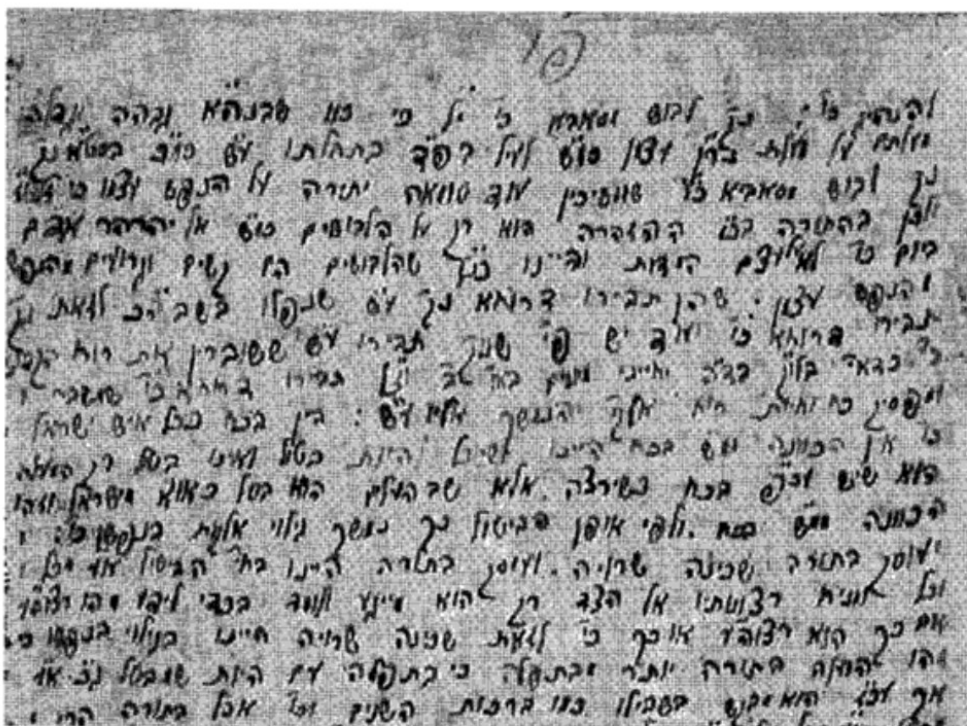
16) בטאון חב”ד, יג, עמ’ נד (ומשם לס’ זכרונותי [ירושלים תש”מ] וכרם חב”ד גל’ 3 עמ’ 239). על ביאור התניא של ר' גרונם קוראים אנו במכתבו של הרה”ח ר' אלי' נחום שקליאר ע”ה אל הרה”ח ר”י פייגין: „הנה זיכני השי”ת ואינה לידי ביאורו של המשפיע ר' גרונם ע”ה על התניא העתק מכ”י ממה שכתב לעצמו ומשם נראה גדלותו של הנ”ל, אופן העמקתו בדא”ח בכלל ובתניא בפרט, הבקיאות וההסבר בעניני דא”ח, ומאוד יקר אצלי הביאור הנ”ל, ואם כי אין לי זמן הרבה כ”כ לעבור על כל דבריו כי מאריך הוא מאוד, והעיקר העיין שלו הוא נותן פתח איפה למצוא כל פרק תניא בדא”ח מפוזר פה ושם, וזה לבד באמת הוא ענין יקר עד מאוד, ואקוה להשי”ת במשך הזמן לאט לאט לעיין בכל דבריו, אם כי קשה מאוד לפני, הסגנון שלו, אם כי מסביר ג”כ ע”ד ההסבר, אבל בד”כ אופן ביאורו הוא לפי אופן הביאורים בלקו”ת עפ”י הקבלה ובזה לא הורגלתי” (נדפס בקובץ 'הערות וביאורים' אהלי-תורה גליון תתקיט, ש”פ בהרב-בחוקותי תשס”ז, עמ’ 8).

מסודר אצלו על-דרך ההפלאה. כל דבריו וסיפוריו מסר לנו כפי שקבלם איש מפי איש, בדייקנות נפלאה. כל סיפוריו היו בעלי תוכן עשיר, וגם ביאורו של הסיפור בצדו. על פי רוב היה הביאור מגדולי החסידים, ולפעמים צירף גם את דעתו בביאור הדברים, וכל דבריו היו בטוב טעם ודעת"ו.

צילום מחתימת המחבר.

נעתקה מספר „דברי חכמים” שצילומו נמצא בספריית אגו"ח מספר 38313.

צילום מכת"י מס. 266